

Oponentský posudok habilitačnej práce

PhDr. Dušana Teplana, PhD.

Biele miesta slovenského nadrealizmu

Habilitačnú prácu PhDr. Dušana Teplana, PhD. vnímam v kontexte autorovho dlhoročného záujmu o nadrealizmus ako dôležitý literárny fenomén v novodobých dejinách slovenskej literatúry, a tiež v kontexte jeho aktivít smerom k literárnej histórii, archívnemu výskumu a textológii. V širšom literárnovednom povedomí figuruje aspirant ako zakladateľ a šéfredaktor Litikonu, literárnovedného časopisu s medzinárodným presahom, aktívny redaktor časopisu Fraktál či editor (spolu s Mariánom Kamenčíkom) významného knižného počinu *Slovenský nadrealizmus v korešpondencii* (FACE 2022). Na svojom pracovisku, Katedre slovanských filológií FF UKF v Nitre, spolupracoval na príprave študijných programov zavedením nových predmetov, ktoré korešpondujú s jeho odborným zameraním: Teória literárnej komunikácie, Teória verša, trópov a figúr, Práca s archívnym materiálom. Texty sumované v habilitačnej práci majú s týmito profiláciami a vedecko-pedagogickými aktivitami organické prieniky.

Habilitačná práca *Biele miesta slovenského nadrealizmu* je kompozične členená na dva oddiely, štruktúrované v sume do deviatich samostatných kapitol: 1. *Historické a teoretické aspekty slovenského nadrealizmu* (1.1 *Daniel v jame levovej. K jednej epizóde z dejín slovenského nadrealizmu*, 1.2 *Pod prudkým žiarom surrealizmu. O zabudnutom vyhlásení Michala Považana z roku 1938*, 1.3 *Od Aligátora po Skarabea. Nadrealistické edície a dobová vydavateľská prax*, 1.4 *Medzi víziou a realitou. Neuskutočnené plány slovenských nadrealistov*, 1.5 „*Či je to hanba – priznať sa k umeniu...*“ *K spolupráci nadrealistov s básnikom Rudolfom Dilongom*, 1.6 *K možnostiam kvantitatívno-korpusovej analýzy nadrealistického verša. Vstup do problematiky*), 2. *Slovenský nadrealizmus v archívnych dokumentoch* (2.1 „*Mladosť je revolúcia*“. *Vladimír Reisel o slovenskom literárnom živote*, 2.2 „*Jasná slová o jasných cestách novej poézie*“. *Július Lenko o genéze slovenského nadrealizmu*, 2.3 „*Hlas lásky, silnej ako smrť*“. *Lúboštné listy Michala Považana Nore Beniakovovej*). Povahu vedeckého výstupu má prvý oddiel; druhý, ktorého podstatou je sprístupniť doteraz nepublikované archívne zdroje, vnímam skôr ako podklad pre budúcu komplexnejšiu analýzu, prípadne ako didaktický materiál využiteľný na kurzoch slovenskej medzivojnovnej literatúry alebo na iných platformách.

Päť štúdií prvého oddielu je orientovaných literárnohistoricky, šiesta štúdia literárnoteoreticky, čo korešponduje s vedeckou orientáciou aspiranta. Autor otvára sériu tém, ktoré, ako je avizované v nadpise práce, dopĺňajú biele miesta v literárnovednom obraze slovenského nadrealizmu. Z veľkej miery sa sústreďuje na z rôznych dôvodov nezrealizované skupinové či individuálne plány jej členov, nenaplnené edičné počiny, ale tiež precizuje poznanie minucióznejších kontextov, či už osobnostných, vzťahových, alebo smerom k poznaniu dejinných udalostí a procesov. Kľúčovým zdrojom informácií je Teplanovi predovšetkým vlastný archívny výskum, realizovaný v Literárnom archíve SNK v Martine, v Archíve Matice slovenskej v Martine a v Literárnom archíve Pamätníku národného písomníctva v Prahe. Z veľkej časti bol prístupný v knihe *Slovenský nadrealizmus v korešpondencii* (v editorstve spolu s M. Kamenčíkom), niektoré podklady v habilitačnej práci sú doposiaľ nepublikované. Sekundárnym zdrojom sú memoárové a literárnovedné texty rôznych autorov od tridsiatych rokov 20. storočia po súčasnosť. Sumárne možno konštatovať, že Teplanov prístup spája v sebe bádateľskú poctivosť a súbežne analytickosť – schopnosť zdroje čítať, viesť s nimi komunikáciu, skúmaný jav rekonštruovať, vyhodnocovať a formulovať presvedčivé hypotézy, prípadne formulovať výzvy, ktoré možno realizovať v nadväznosti na doterajšie bádania. Obsažnosť a zložitosť látky dokáže aspirant sprostredkovať prístupným, pútavým spôsobom, v čom vnímam devízu najmä pri popularizácii vedeckej práce.

Jednou z problémových línií štúdií *Daniel v jame levovej* a *Pod prudkým žiarom surrealizmu* (1.1, 1.2), ktoré sa snažia rekonštruovať príbeh plánovaného, no nezrealizovaného manifestu vznikajúcej nadrealistickej skupiny z februára 1938 a nepublikovaného vyhlásenia Michala Považana z apríla 1938, je vzťah slovenského nadrealizmu k francúzskemu a českému kontextu na jednej strane a k súbežne (no zároveň v tenzii) deklarovanej národnej tradícii. Na základe Teplanovej rekonštrukcie sa ukazuje, že postoj k tejto programovej otázke spojenjej s profiláciou skupinovej poetiky nebol u zakladajúcich členov (M. Dedinský, M. Považan, M. Bakoš, K. Šimončíč, R. Fabry, V. Reisel) jednotný. Do obhajobnej rozpravy sa ponúka otázka, či ho mohli ovplyvniť aj pohyby spojené s rozkladom surrealistickej skupiny v Čechách, založené na rozpore s Nezvalovými politickými stanoviskami? Na to nadväzujúcou otázkou je, či sú známe postoje slovenských umelcov smerom k dobovej sovietskej politike a k domácim realizáciám ideí komunizmu? Nakoľko následne ovplyvnili osudy slovenského nadrealizmu po roku 1945 a ešte radikálnejšie po roku 1948? Táto perióda nie je v habilitačnej práci výraznejšie reflektovaná, no kvôli komplexnosti výskumu volá tiež po rekonštrukcii.

V druhej, tretej a piatej štúdií (1.2 *Pod prudkým žiarom surrealizmu*, 1.3 *Od Aligátora po Skarabea*, 1.5 „*Či je to hanba – priznať sa k umeniu...*“) nasvecuje Teplan okrem iného aj zložitú, dynamickú a opäť nejednotnú vzťahy skupiny k príslušníkom iných umeleckých zoskupení, tu

koncentrovanejšie k Rudolfovi Dilongovi, vedúcej osobnosti slovenskej katolíckej moderny. Dilong sa nehlásil k Bretonovmu a Nezvalovmu materialistickému svetonázoru, no uplatňoval ich tvárne postupy ako deklaráciu príklonu slovenskej lyriky k moderným umeleckým trendom. Podporil vznik nadrealistického nakladateľstva *Aligátor*, sponzoroval vydanie niektorých nadrealistických zbierok, sám pod pseudonymom Louis Ribarat prispel do zborníka *Sen a skutočnosť* (1940). Uplatňovanie tvárných postupov surrealistickej poetiky napokon nájdeme aj u širšej vzorky domácich umelcov – u Valentína Beniaka, Pavla Horova a iných. Na opačnej strane sa u M. Považana v stati *Vývinové zaradenie nadrealistickej poézie* (1942) hovorí o kresťanskom prvku v diele Júliusa Lenka či o barokovej motivácii Fabryho tvorby. Ako možno reagovať na tézu, nastolenú už Milanom Hamadom, že slovenský nadrealizmus realizoval iba poetické, nie však myšlienkové výboje surrealizmu? Ak by to bolo tak, na základe akých pnutí, v návrate aj k vyššie nastoleným otázkam, sa slovenskí nadrealisti vzdali po roku 1948 nosných črt svojej poetiky? Išlo o vnútorné, svetonázorovo motivované rozhodnutia alebo len o vonkajšie tlaky, pod ktorými sa predstavitelia nadrealizmu konformne prispôbilibi novej spoločenskej situácii? Možno v tomto kontexte hovoriť o postojovej diferenciacii jednotlivých členov?

Šiestu kapitolu prvého oddielu *K možnostiam kvantitatívno-korpusovej analýzy nadrealistického verša (Vstup do problematiky)* vnímam ako zaujímavý, no sčasti tiež problémový príspevok habilitačnej práce. Návrat k precíznejšiemu verzologickému výskumu, ktorý touto kapitolou aspirant podporuje, podnecujú možnosti, ktoré prináša éra počítačových a internetových technológií. Teplan presvedčivo dokumentuje, že digitálne spracovanie veľkého korpusu lematizovaných a anotovaných umeleckých diel, čo nebolo v ére kvantitatívneho výskumu verša v štyridsiatych, šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia možné, dokáže výrazne spresniť závery spojené s výskumom rytmicko-metrických tendencií verša. Hoci na Slovensku korpus tohto založenia nemáme, autor, podľa inšpirácií z medzinárodného, vrátane českého prostredia, uplatnil postupy kvantitatívno-korpusovej analýzy na zbierke Vladimíra Reiséla *Vidím všetky dni a noci* (1939) a v porovnaní so starším výskumom Ján Brezinu (1970) priniesol viaceré spresnenia. Problémový rozmer tohto gesta však vidím v návrate k čistým formalisticko-štrukturalistickým metódam, produktívnym v polovici minulého storočia, no v čase postupne obohacovaným smerom ku komplexnejším aspektom, ktoré zahŕňajú aj poetiku básnickej obraznosti, žánrových tendencií, historických, psychologických a sociologických predpokladov umeleckej tvorby a hermeneuticky kladú otázky smerom k porozumeniu sveta a človeka prostredníctvom umeleckých textov. Taký prístup k nadrealistickému veršu sa začal uplatňovať už v šesťdesiatych rokoch minulého storočia kontinuálne po dnešok. Bibliografiu predloženej habilitačnej práce by bolo v tomto smere vhodné

doplniť o literárnovedné práce Viktora Kochola, Oskara Čepana, Bohuslava Kováča či Pavla Winczera, ktorí skúmali nadrealistický verš v širších kontextoch.

Habilitačná práca PhDr. Dušana Teplana, PhD. dopĺňa viaceré informačné a kontextové medzery v dejinách slovenského nadrealizmu, no obsahuje aj redundantné pasáže. Koncepcia skladačky, sumujúca v prvom oddiele šesť samostatných štúdií, ktoré vyšli časopisecky (*Vertigo*, *Fraktál*, *Slavica litteraria*, *Romboid*, *Slovenská literatúra*, *Litikon*), spôsobuje, že niektoré informácie sa v štúdiách opakujú. Ak by autor uvažoval o knižnom vydaní rukopisu, bude potrebné texty vyčistiť.

Habilitačná práca PhDr. Dušana Teplana, PhD. *Biele miesta slovenského nadrealizmu* predstavuje vo viacerých smeroch podnetný príspevok k dejinám a poetike slovenskej medzivojnovovej avantgardy. Berúc do úvahy tiež aspirantovu presvedčivú prítomnosť v slovenskom literárnovednom priestore odporúčam, aby mu bol po úspešnej habilitačnej prednáške a obhajobe habilitačnej práce udelený vedecko-pedagogický titul docent v odbore slovanské jazyky a literatúry.

V Ružomberku 3. apríla 2024

doc. Mgr. Jana Juhásová, PhD.